

SOSYAL DEMOKRAT FIRKASI REİSİ HASAN RIZA'NIN BİR RİSALESİ:

SOSYALİZM; EN MÜHİM VE HERKES İÇİN MÜTALAASI
ELZEM BİR MESELE-İ HAYATİYYEDİR

Zafer TOPRAK

Türkiye'de ilk sosyal demokrat parti 1908 Jön Türk devrimi ertesini kurulmuştur. Partinin yöneticileri dört Rum, iki Türk, iki Ermeni, iki Bulgar ve bir Museviden oluşmaktadır (1). **Irgat - Ergatis** adlı, Türkçe ve Rumca basılan bir de yayın organı çıkarmışlardır.

İkinci bir sosyal demokrat parti 23 Aralık 1918'de kurulmuştur. Büyük bir olasılıkla 1908'deki partinin uzantısı olan bu örgüt Tıbbiye Cemiyeti daimi üyesi Muallim Doktor Hasan Rıza bin Esat tarafından gerçekleştirilmiştir. Eski bir İttihatçı olan Hasan Rıza yanısıra partide şu isimlere rastlanmaktadır: Yorgi Zaferaki (parti genel sekreteri), Cemil Arif (Emlâk Bankası genel müdürü), Tahsin (Fehim Paşa'nın yaveri), Yorgi Habib (emekli memur), Vasfi (avukat), Hüsnü, İbrahim, Kâzım, Tayfur, Ziyetullah Nuşirevan (2).

Sosyal Demokrat Fırkası, yayınladığı programının dokuzuncu maddesinde amacını şu satırlarla açıklamaktadır:

«Alelûmum işçilerin, amele ve çiftçilerin tanzim-i âmâl ve teşrik-i mesailerini, bilcümle sosyal demokrat esasatına ifrağı, iktisadî ve siyasi teşkilâtın bu esas üzerine tanzimi, sermayedaran şirket ve cemiyetlerinin yine sosyal demokrat prensiplerine tevfiği, ziraî, sınaî, iktisadî sendikalar teşkili ve bu sendikaların birleştirilmesi, sosyal demokrat esaslara göre kanun tedvini, beynelmilel sosyal demokrat teşkilâtıyla birlikte çalışma, bütün işçi haklarının (hassaten sermayedarlara karşı) müdafaası zımında yardım cemiyetleri

(1) Stefan Velikov, «Sur le mouvement ouvrier et socialiste en Turquie après la révolution Jeune-Turque de 1908», *Etudes Balkaniques*, Sofya, 1, 1964, s. 39.

(2) Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar: 1908 - 1925*, Ankara, 1967, s. 58.

teşkili, işçilerin temin-i maişet ve terfihi halleri, intihabatın tek dereceli olması, meb'uslar, Belediye ve Şehir Meclisleri âzaları vasıtasıyla alelûmum teşkilât ve tesisatta sosyal demokrat esasatın hâkim kılınması» (3).

1919 yılının ikinci yarısında Sosyal Demokrat Fırka, Türkiye Sosyalist Fırkası ve Türkiye İşçi - Çiftçi Sosyalist Fırkası ile biraraya gelerek «Amele Sosyalist Birliği»ni oluşturmuştur (4). Ancak 18 Aralık seçimlerinde ortak adaylar üzerinde uzlaşamamış ve Sosyal Demokrat Fırka Hasan Rıza, Corgi Habib, İbrahim ve Kâzım beyleri aday göstermiştir. Seçim öncesi Millî Ahrar Fırkasıyla birleşeceği yolunda söylentiler çıkmışsa da, parti, «sosyalistler milliyetçilik prensiplerini takip edenlerle birleşemez» gerekçesiyle bu söylentileri yalanlamıştır.

Aşağıda tam metnini sunduğumuz risale, partinin kurucusu ve başkanı Hasan Rıza'nın sosyalizm görüşlerini içermektedir. İkinci Enternasyonal'e yakın olan yazar, sosyalizmi şu üç «düstur»da özetlemektedir:

1. Amelelerin beynelmilel itilâf ve harekât-ı müstereke-i umumi-yeleri.
2. Kuva-i mülkiyyenin islahı için amele sınıfının bir fırka halinde teşkilât-ı esasiyye ve iktisadiyyesi.
3. Vesait-i imal ve mübadelenin sosyalizm mesleğine muvafık surette istihsabı, yani sermayedaran cemiyât-ı muhtelifesinin içtimaiyyun veya iştirakiyyun cemiyeti haline ifrağ ve tebedülleri.

**

Toplum ve Bilim daha önceki sayılarında Türkiye Sosyalist Fırkası ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın birer risalesini sunmuş bulunuyor. Sosyal Demokrat Fırkası'nın bu risalesiyle Mütareke yılları Osmanlı siyasal yaşamının diğer bir boyutu gündeme getiriliyor. İleriki sayılarda **Toplum ve Bilim** bu tür belgesel risale yayınına sürdürecektir.

(3) Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler: 1859 - 1952*, İstanbul, 1952, s. 423.

(4) Zafer Toprak, «Türkiye Sosyalist Fırkası'nın bir risalesi: Sosyalistlik nedir?» *Toplum ve Bilim*, Bahar 1977, sayı 1, s. 124.

SOSYALİZM

EN MÜHİM VE HERKES İÇİN MÜTALAASI ELZEM
BİR MESELE-İ HAYATİYYEDİR

Müellifi :

Sosyal Demokrat Fırkası müessis ve reisi Cemiyet-i Tıbbiye
âza-yi dâimesinden Muallim Doktor

HASAN RIZA

İstanbul : Evkaf-ı İslâmiye Matbuası
1920 - 1336

Fiyatı : 10 kuruştur.

MUKADDİME

Mensup bulunduğum meslek sayesinde sefalet-i beşeriyenin lağviyle onun yerine saadet-i umumiyyeyi kafil bir cemiyet-i insaniyye-i mes'ude vücade getirebilmek muavenet-i insaniyyet karanesinde bulunabilirsem hissem düşmesi tabii olan vazife-i hakşinasiyi göstermiş olurum. Bu maksad-ı hayriyye ile bu kitabı vücade getirerek meydan-ı matbuat-ı medeniyete takdim ediyorum. İleride pek büyük efkâr-ı insaniyyeyi de takdime hazırım.

Muallim Doktor
Hasan Rıza bin Esad

SOSYALİZM

Sosyalizm: Fransızca bir kelimedir ki lisan-ı Türkîde bunun muadili yoktur. Elsine-i sairede istimal olduğu misillu bu kelimeyi Türkçeleşmiş addiyle aynen kabul edeceğiz. Bazı lûgatlarda bâhusus Ş. Sami Bey lûgatında «beynelmilel cemiyet ve iştirâk-ı umumî teşkiline, emvâl-i âlemi ve mülk ve servet-i maddiyyeyi başka bir surete ifrağ etmek maksadiyle müteşekkil bir tarik ve cemiyet-i mahsusa'dır. İştirakiyyun demek de caizdir. Fakat her lisanda sosyalizm kelimesi hemen moda hükmündedir. Herkes bundan bahseder ve aklının erdiği derecede bu mesleği tenkid eder. Hattâ herkes sosyalistim der. Sosyalist demek sosyalizm taraftarını demektir. Hiç bir meslek bugün meçhul değildir. Lâkin bunların içinde umûmun fikr-i cahilânesinden, birçok hayâlat-ı bâtıladan henüz kurtulamamışları da vardır. Bu meslek-i felsefaneye karşı öteden beri atfolunagelen bazı hataya-yı makûleden ictinab edilmesini tavsiye ederim. Sefalet-i ameleden kalbi müteessir olarak sefillerin tâli bedbahtilerine karşı hissiyât-ı hasene-i insaniyye ile muttasıf olan her adam sosyalistim der. Halbuki esas mesele böyle değildir.

Şüphesizdir ki her sosyalistin bir kâlbi olması lâzım gelir. Lâkin sosyalist olmak için yalnız iyi kâlbe mâlik olmak kifayet etmez.

Her sosyalist, hâl-i hâzırda mevcut olan adem-i musavattan, adletsizlikten dolayı tarik-i isyana atılmış bir adam demektir. Henüz bu,

sosyalizm demek değildir. Teşekkülât-ı esasiyesinde fena olan cemiyet-i beşeriyeyi tedbil etmek, esareti lâğv eylemek, cemiyeti kabil-tahammül bir hâle ifrâğ kılmak ve beşeriyetin üzerine cehâlet ve dalâletin içtima ettirdiği fenalıklardan kurtarmak, için erbâb-ı ictima ve içtihadın faaliyet zümresi demektir. Şu halde ızdırabı sefaletle adaletsizliğe karşı tehevür, müessesât-ı hâzıraya karşı hayretâmiz gazab gibi şeyler, şâyân-ı takdir, müstahsen gibi görünen hissiyât-ı dahiliyye-yi arziyyeye hep bunlarda mevcudiyetiyle fena bir surette ifrâğ edilebilen efkâr-ı celileyi tasvirinden başka bir şey yapmaz. Sosyalizm bir halet-i ruhiye-yi beşeriyeden ibaret değildir. Belki kuvveden fi'le çıkmış bir nazariyedir.

Sosyalizm nazariyesi

Sosyalist nazariyesini kim icat etti. Fransa İhtilâl-i Kebirinden beri Babeuf ve daha sonra gelen filozoflar, sosyalist mesleği üzerine birçok kitaplar yazdılar. Vakıa bunların kıraat ve mütalâaları menfaatten hâli değildir. Lakin henüz sosyalist olmayanlar için sosyalizmin hakıyla tavsifini o kitaplarda aramamalıdır. Zira, bunlar arasında mübâ-yenet ve tezat vardır. O derecede ki pek çok defalar yekdiğeriyle münakaşat-ı kalemiyyede bulundular. Ancak böyle müsademât-ı kalemiyye ve fikriyyeden bir semere hâsıl oldu. Fakat bu kitapları derin derin mütalaaya dalmaya hacet yoktur. Zira sosyalist nazariyesi Babeuf, Saint-Simon ve şakirtleri Cabet, Owen, Sismondi, Karl Marx, Proudhon ve daha sair âlimlerin icad-ı sun'ilerinden ibaret değildir. Bilâkis bu ulemanın kitapları binlerce efrâdın tesâdüm-ü efkârından çıkan nâgihânî bir sosyalizm ile beraber, birçok insanların hâlet-i ruhiyelerinin tercümanı olan bir meslektir. Bu meslek kitaplarda, risalelerde izah olunan bir nazariye olmayıp faaliyet-i daimede bulunan işçi ve amele, çiftçi takımının meslek-i zül-hayatıdır. Bu mesleği iyice anlamak için işçilerin içlerine girip onların hayatlarıyla tedarik-i maişet eylemek iktiza eder. İşte o vakit: sosyalist olmak fikri, sosyalistlerle münasebet te bulunmak arzusu hasıl olur. Bununla da yaşadığı muhitin eseri olan fi'l-i ameli, nazar-ı beşerde lâyıkıyla tâyin eder. Hattâ bikaydane, bir insan, sendika azâsından olsa, iştirak-i a'mâl cemiyetlerine dahil bulunsa bu da bir menfaat-i şahsiyye dahilinde vuku' bulsa, işçilerin ef'al-i müşterekeleri cevher-i aslisine vukuf-u tamme hususu hasebiyle yeni bir şekl-i cemiyet-i beşeriyeye içinde bulunduğu dair o insan.

da bir hiss-i teceddüd uyanır ve ondan daha mükemmel bir cemiyet-i beşeriyeye için de bir fikir icad eder. Şu hale nazaran, dimağ-ı beşer, sosyalist mesleğinin tarifi hakkında vuzuh peyda eder. 1896'da Londra, 1900'de Paris, 1904'de Amsterdam Beynelmîlel Sosyalist Kongrelerinde, bütün muhtelif memalik sosyalistlerinin kabul ettikleri gayet muhtasar tarif ve düstur-u resmî pek güzel rû-nümâ olmuştur. O düstur bir nazariye-i muallâ ile tavsif olunur. O da bütün eşgal-i müteaddiyyeyle ef'al-i amele icmal ve tâbir-i basitinden başka bir şey değildir. Bu düsturda sosyalistlerin ef'alini tamamen tavsif için mecburî olarak dahil oldukları o vazife-i fi'liyyeyi izah elzemiyetinden tevellüd etmiştir.

Bunun için de hakikaten sosyalizm, ne demek olduğunu hissiyat-ı sahihiye-i vicdaniyye ile halletmeye cesaret edeceğiz. O düstur ve tarif-i resmi de şu veçhiledir:

1) Amelelerin beynelmîlel itilâf ve harekât-ı müştereke-i umumi-yeleri.

2) Kuva-i mülkiyyenin islahı için amele sınıfının bir fırka halinde teşkilât-ı esasiyye ve iktisadiyyesi.

3) Vesait-i imal ve mübadelenin sosyalizm mesleğine muvafık surette istihsabı, yani sermayedarân cemiyat-ı muhtelifesinin ictimaiyyun veya iştirakiyyun cemiyeti haline ifrâğ ve tebeddülleri bu düstur-u resmî, hayat-ı hakikiyyenin ruhu olduğundan dolaydır ki sosyalizm mesleğinin muharibi olan adamlar, «ruh-u içtimaî-i beşeriyetin» yeni teşkilât ve tanzimat bayrağı altında tecemmu ederler. Bu tarifte iki şey vardır. Biri, sunuf-u müteaddide-i mücadele nazariyesi, diğeri de, amele sınıfına, bu mücadelenin emrettiği bir fi'l-i nazari. Düstur diyor ki sosyalist fırkası, bir sınıf fırkasıdır. O halde demek oluyor ki, mevcudiyeti, mücadele-i sınıf ile kaimdir ve bütün sosyalizm icraatı bu mücadele üzerine müsteniddir.

Taksim-i sunuf

Mücadele-i sunufu anlamak için, sunuf-u ahâliyi bilmekliğimiz lâzımdır. Lâkin en evvel, nazar-ı itibare alınacak şey, o sunufun sosyalistler tarafından icad edildiğini zannetmemektir. Çünkü, bu sınıflar, sosyalizm icad olunmazdan evvel mevcut idi. Sanayi-i mühimmenin zuhuru sebebiyle runüma oldu. Sanayi-i mühimme, suret-i imâlin şeria-

tini târumar ederek insanlar arasında bir fark icat etti. Yine o sanayi-
mühimme, gayr-ı kabil-i red menfaat mücadelesi içinde hem ahâliyi
taksim ve hem de birbirine birtakım amele sınıfları husule getirdi. Lâ-
kin bundan evvel suret-i i'mâlin birçok muhtelif eşkâli zuhur etti. Bir
vakit oldu ki her fert kendi taayyüşü ve idaresi için lâzım gelen şey-
leri ihzar ederek yer, içer, giyer, yatardı. Bizzat, kendi ekmekçilik, ka-
saplık, kunduracılık ederdi. O zaman şehirler henüz mevcut değildi.
Vücut bulmak üzere idi. İnsanlar, her şeyden evvel sine-i arzda gizle-
nen kuvve-i imbatıye ile meşgul ve ondan istifade eden köylülerden
müteşekkil idi, herkez, kendi evinde yaşar, kendi elleriyle inşa ettik-
leri kulübelerde yatıp kalkarlar idi. Henüz diğer adamlar ile mübade-
leye, münasebat-ı içtimaiyyeye girişmiyor ve girişmemişti. Bâde bir-
çok tesirat saikasıyla işi ve işçilik birinci taksimi zâhir oldu. Şehirler
zuhura geldi. Şehirlerde insanlar, hususî işlere hasr-ı vakit ettiler. Ki-
misi, terzi kimisi demirci ve kimisi de köylerdeki evlerden daha mu-
tantan daha müdebdet evler inşaasına koyuldular. Maamafih, o zaman
henüz ameleyle usta meslesi doğmamıştı. Müşteri madde-i iptidaiyye-
yeyi bizzat tedarik eder, amele de ya yalnız veya bütün familyasıyla
beraber çalışırdı. Bâde, bu da değişti. Her mahsul sahibinin meşguli-
yeti ziyadeleşti. Familyasının haricinde muavenetler aramaya mecbur
oldu. Lâkin yine eski adad bâki idi. Bu muavenetler familya azâsından
addolunur. Usta ve efendileriyle beraber yatar, kalkar. Aynı hane da-
hilinde iskân eder. Güya aynı ailenin evlâdı imiş gibi onlarla beraber
aynı sofrada yemek yerler idi. Birbirinden farkları yok idi. Dolayısıyla
fakir fakat pek fakir değil idiler. Hep efendilerin aynı hukukuna mâlik
idiler. Yine birçok tesirat-ı zamaniyye ile kurun-u vustaya doğru esnaf
cemaatleri tevellüd etti. Aynı sınıf san'at veya mahsul sahiplerinin
fırkaları müteselsilen teessüs eyledi. Bundan da usta, kalfa, çırak sı-
nıfları meydana geldi. Maharet-i şahsiyyede iktidar, bu tabakat-ı muh-
telife aralarında bir fark-ı hatt-ı hareket farz olunuyor. En aciz bir çı-
rak bir eser-i nefisi vücade getirmeye, muktedir olduğu zaman, ustala-
ra müsavi hattâ usta oluyordu. Lâkin bir gün geldi ki bu gayr-ı müm-
kûn bir halde kaldı. Ustalar bir yere toplandılar. Aralarında ittifak et-
tiler. İntihabatı aralarında icraya başladılar. Ustalık sınıfı tâ çocukla-
rina veya damatlarına varıncaya kadar kendilerine hasrettiler. Bunun-
la da usta sınıf-ı mümtazı yüz gösterdi. Kalfa, bütün müddet-i hayatın-
ca kalfa kalmaya mahkûm idi. İşte bu günden itibaren ki muhtelif
ve zit menâfi ile sunuf-u müteferrikanın mevcudiyeti başladı. Yine bun-

dan itibarendir ki amele ile usta, aralarında muhâsemat ve tezat te-
vellüt ve zuhur etti. Sanayide de büyük tebeddül husule gelerek fab-
rikalar dahi çalışmak için müşterilerin siparişlerini beklemiyor idi.
Bizzat kendisi mevadd-ı iptidaiyyeyi satın alarak işler yapıyor ve ev-
velden satış için hazırlıyor idi. Satın alınacak mevadd-ı iptidaiyyeyi ve
mevadd-ı ticariyyeyi intihab edebilecek mağazalarla, her vakit kendi-
leri için çalışabilecek pekçok ameleyle mâlik idiler. Fakat âlet ve ede-
vat pahalı idi.

Vakıa ustalar, içlerine amelenin girmesine mâni olmuyorlar idi.
Lâkin işçiler ve amele, mâlik olamadıkları vasıttan mahrumiyetleri
cihetiyle, böyle bir mevki'e geçmek fikrinden feragat ediyorlar idi.
Ustalar, işçilerden daha fakir değil idiler. Servet cihetiyle ustalık
hakk-ı hâkimiyette bulunuyorlar idi. Usta eli altında lüzumu kadar iş-
çiye mâlik idi. Ameleler ya evlerinde veya iki üç kişiden mürekkep bir
müteahhidin evinde çalışıyorlar idi. O müteahhidin emri altında bir-
çok ticaret evlerinin hesabına çalıştırılıyor idiler. Bu ise, onlar için
bir istiklâl-i nisbî idi. Lakin bu türlü say ü amel ustanın hesabına gel-
miyor idi. Bunun için işçileri, bunlara mahsus yerlere celb ile yüzler-
ce adamları cem' ettiler. Bu veçhile hem nezaret ve dolayısıyla de
kontrol etmek keyfiyeti kolaylaşıyor idi. Bu suretle büyük büyük ma-
nifaktür ustalara mensup muhtelif mahallerde cemm-i gafir, amele sı-
nıfları ve ustaların nezaretleri altında amel-i müşterek tezgâhları icad
olunur idi. Bunlar onyedinci asırdan ondokuzuncu asra kadar olan ha-
lat-ı iktisadiyyedendir.

Bade her ameleyi kendi hususî işi başında kuvvetiyle mütenasip
ve yaşıyla muvafık, iktidar ve liyakatı dahilindeki işe merbut olarak
bırakmak fikri tevellüd etti. Herkesin bir vazifesi lâkin daima aynı va-
zifesi oldu. Aynı harekâtın tekerrür-ü daimisi mafevk ile amele işinde
daha büyük bir maharet ve icraatında daha büyük bir sür'at kesbetti.
Miktar-ı mahsulat tezayüd etti. Elhasıl her amele, bundan sonra ve
bilâ mülahaza, aynı hareket itibariyle, çalışmaya mecbur oldu. Tezgâh-
lardaki mahsul birbirini itmam ve tevali eden bu harekât mecmuun-
dan başka bir şey değildi. O halde makineler, amelelere, zaten maki-
neden farklı olmayan bu işçilere, bu harekât mecmuuna nakise gelme-
den kaim oluyor idi. Lâkin makineler, fiyatları pek pahalı olduğu gibi,
bunları muhafaza etmek ve tecdid etmek lâzım idi. Derununda yaşadığ-
ımız muhit-i musabakat ve rekabet, ne ile vücade gelir. En ucuz fiyat
ile mahsul-ü amel tedarik eden, yani en mükemmel makinelere mâlik

olanların muzafferiyetiyle değil mi? O halde lâ-yenkati' birçok makineler icad edildi. Lâ-yenkati' de bunları satın almak lâzımgeliyor idi. Pekçok ustalar, ki patronlar demektir, sermayenin sermayeye karşı olan bu mücadele-i müthişesi karşısında mahv olup gidiyor idi. Amele mesleğinde rücu ve sükuta mecbur oluyor idi. Fark-ı tâli', bunu intaç eden ziddiyet, usta ile amele aralarına kin sokuyor idi.

Ziddiyet-i sunuf

Bu sınıf-ı ahâlî, bütün kuvvâ-yi iktisadiyyenin ellerinde mevcut olan usta sınıfıdır ki, bunun hayatı, teminat-ı mutlaka altında olduğu gibi en büyük düşüncesi de, mâlik olduğu sermayeyi taz'if etmekle meşgul olmaktadır. Bu sınıf-ı ahâlî müstakil, amele ise bütün istiklâl-i hareketten mahrumdurlar. Çünkü bunların hiç birinde âlât ve edevâta mâlik olacak para, sermaye yoktur. Hepsi makinelerin esiridirler. Mâlik oldukları şey, istidad-ı imal ile kuvvet-i pazularıdır. Bunları da kiraya verirler. Husule getirecekleri fi'l ü amel kuvvetinden başkalarını istifade ettirirler. Demek oluyor ki bunların hayatı hem sefilane, hem de kendilerini kullanan adamların ellerinde bir bâzice-i iktisat oluyor. Çünkü açıklıkla kavga-i hayata giren yalnız bunlar değil, bunlar gibi daha pek çok amele, fabrikaların kapıları önünde karınca gibi kaynıyor. İntihab için usta hemen elini uzatırsa, istediği kadar amele, hem daha ucuz fiyatla çalışacak amele bulabilir. Demek ki kapı dışarı edilen amelenin yerine daha az fiyatla başkasını koymak gayet kolay ve mümkün?

Diğer bir şey daha var, o da işi az olduğu zaman, ustanın ameleye müsaade etmesi için fırsat aramasıdır. Bu suretle mesarif-i umumiyesinden bir kısmını tenkis etmek ister, lâkin bu hareketle, amelenin, işçilerin bir kısmını, açıklıktan ölmeye mahkûm edecekmiş, bu onun vazifesi mi? Makinelerin tezâyüdü sebebiyle artık vücutlarına hemen lüzum ve ihtiyaç kalmayan (!) bu amele, bundan dolayı kendisini istimal edecek bir sermayedarın vücuduna mecburiyet hissediyor. Kullandıkları günden itibaren, istiklâl-i şahsî lezzetinden mahrum kalıyorlar. Buna mukabil hiç olmazsa galî bir fiyatla kullanılsalar; o da yok, yalnız ancak ölmek ve bir lokma ekmek ihtiyacını def' ediyorlar.

Ama ne kadar sefil, ne sefil hayat... Ne başını sokacak küçük bir kulübesi var, ne de ferdâsı için karnını doyuracak küçük bir lokma ekmeği var. Bu zamlum işçiler bütün hayatlarını ya bir mağaza ve bir fabrika, veyahut bir tezgâhta geçirirler.

Sabahtan akşama kadar say ü amelin suûbetleri altında belleri bükük olduğu halde beşeriyyetin me'zûnunda, bir mal ile alın teri dökerler. Eğer bunların çocukları, çolukları da çalışmaya mecbur olurlarsa işte o zaman merâret-i hayatı bir kat daha tezâyüd eder. Kadının taşrada çalışması intizam-ı haneye nakise iras ettiğinden dolayı bu bedbahtlar her türlü lezaiz-i hayatiyyeden mahrum hatta say ü amel-leri nisbetinde leziz bir tabak yemek yemeye bile muvaffak olamazlar.

Bundan da sarf-ı nazar badettaam hemen yatıp uyumak ertesi günü erken kalkmak lâzım. Ya o uyku, dayak yemiş haydut gibi yerinden kımlıdanmaya iktidar kendilerinde mefkut. Oturup sohbet etmek, iki tatlı söz söylemek, tali'inden mahrum. Fabrika, tezgâh bunlarda ne kadar alî, leziz hissi varsa hemen hepsini mahv ediyor, sermaye, bu zavallıları, sefilleri, istibdad-ı müthişe altında eziyor ve esir-i arzu-yi hâkimane eyliyor. Demek ki, cemiyet-i hazıra-i beşeriyyede birbirine zıt, düşman iki sınıf-ı ahâlî var. Bu mevcudiyeti de görüyoruz. Biri diğerinin say ü ameliyle taayyüş ediyor. Bundan nâşi de birbirine adavet ü hissi mübareze-i hayatiyye müşahede ediyor. Usta menafii, ameleye işçilerin yüzünden, daha doğrusu, amele gündeliğini tezyid istiyor ve ediyor. Amele gündelikleri ustanın menafii yüzünden arttırmak istiyorlar.

Bu iki sınıf ahâlisinden mâda, diğer bir sınıf daha var. Yani amele ile usta aralarında diğer bir sınıf daha görülür: Onlar da küçük tâcirler, küçük fabrikacılar, küçük mülk sahipleri, küçük zürra' ... Elhâsıl köylüler, yâni küçük veya orta ahâlidir.

Küçük tâcirler

Küçük tâcirler müstakil yaşayamazlar. Bu hâyâl kabilindedir. Hattâ şan u şeref ve haysiyyet-i zâtiyelerini muhafaza etmeleri aynı daire-i hayâlâta ithal edenler.

Bundan şüphe etmek için, bir defacık olsun müşterilerini veya satın alıcı, karşısında titreye titreye söz anlatmak ve bir parça da söylediği şeye yalan katarak inandırmak ve bu vechile pahalı satmak için dūçar-ı müşkilât ve suûbeti görmemiş olmak lâzımdır. Zaten bunlar amele, yâni Fransızların proleter dedikleri hayatını semere-i say ü gayreti sayesinde kazananlar takımına daha ziyade yakın oldukları için —çünkü dūçar oldukları cer-i menfaat, gayret-i meşruasından dolayı

diğerlerinin tahakkümü altındadırlar— her gün ilân-ı iflâs etmeye mâruzdurlar. Bu cihetle su sınıf-ı ahâli, hayatlarını pek güçlükle geçirirler. Her dakika amele zümresine inmeye mâruzdurlar.

Köylüler

Bir defa köylüler, o köylerde iskân eden köylülere nazar-ı tecesüsümüzü atfedelim. Görürüz ki, bunlar dahi sermayedar denilen, kapitalistlerin muhiti içinde boğulup kalmışlardır.

Köylü, sanayi-i cedidenin o müthiş çarkına dolaşmış, bir türlü oradan canını kurtaramıyor. O mübâreze-i sunuf-u bar-ı sakîli altında mahkûmen sefalet-i hayata düşmüş, halinden şikâyet ediyor. Yukarıda terakkiyat-ı sınaıyyeden husule gelen vesaitin tevsii elzemiyetinden bahs etmiş idik. Yani sanayi terakki ettikçe köylü mahsulâtını şehirlerle dökebilmek için vesait-i nakliyyenin teshili çaresini aramaya mecbur olmuş idi. Bunun için arabaların mürûr ü ubûruna salih birtakım şoselerin inşası lüzumu hissolundu. Vâkıa terakkiyat-ı asriyye bizde yok. Halbuki vesait-i nakliyyenin tevessu'u öyle bir netice hâsıl etti ki o netice sâikasıyla sanayi-i azîme, sanayi-i sagîre tebeddül etti. Bu kadar da değil, diğer bir netice de hâsıl eyledi. O da mahsulât-ı arziyyenin alış ve satışındaki şeraiti büsbütün, tebeddül eylesidir. Vâkıa köylülerin ufak ticareti tevessu etti. Çünkü yalnız kendileri için mahsul yetiştirmek değil, belki bütün dünyanın tâciri ve mültezimleri için çalışmak mecburiyeti oluyor idi. Bundan da meş'um bir netice çıktı. O da fiyat nokta-i nazarından mahsulüne âmir-i mutlak olamayışı. Çünkü, Amerika mahsulâtının sür'at-i tezayüdü, buğday fiyatını tespite mecbur ediyordu. Köylü anlamadığı kavânin ve nizamât-ı iktisadiyye-i hazıraya kurban olarak istiklâlini kaybetti. Muamelât-ı ticariyye bâhusus muamelât-ı sarrafiyenin bazıce-i hevesatı oldu. Yalnız bunlar için değil, belki daha birtakım esbab-ı muhtelifeden dolayı başkalarının kurbanlık koyunu oldu. Meselâ ziraatın fennî olması ve günden güne terakki eylesi, köylüyü daha ziyade sarfiyata mecbur etti. Berri fen dairesinde gütmek, gübrelemek, lâzım geldi. Gübreyi almak için de para lâzım idi. Halbuki: ekser köylülerde para yok, sarrafa müracaat mecburiyeti hâsıl olur. Köylü bir defa sarrafın eline geçti mi, artık ölüm kabilinden olan bu vasıtanın elinden kurtulmak mümkün olmaz. Sonra köylü artık sarraf için çalışır. Bütün mahsul ve hâsıla-

tı, o sarrafa aldığı paranın resûlmalini değil, faizini vermeye yetişmez. Tâbir-i âherle, köylü, kendisine karzen ve fakat gayet yüksek bir faizle para veren sarrafa irad yetiştirmek için çalışmaya mahkûm olur. Demek ki her yerde bir mücadele-i sunuf mevcut. Her ne tarafa bir nazar-ı insaf, bir nazar-ı tecesüs fırlatsak, behemahal mücadele-i sunuf görürüz. Köylerde, şehirlerde, kasabalarda, kazalarda her şey aynı suretle cereyan ediyor. Amele, usta ile mübâriz, köylü sarraf ile muharib.

Bundan anlaşılıyor ki cemiyet-i beşeriyede en ziyade zarar gören amelelerle köylülerdir. Amele demek, yövmiyeci, gündelikçi demektir. Gündelikçi demek de say ü amelini bir miktar paraya mukabil satmak veya mübadele etmek demektir. Bu da birçok fenalıkların menşei olur. Bu fenalıklardan en birincisi muhit ve âlem-i iktisad-ı hazıra taalluk edenidir. Çünkü gündelikçi ya bir usta veya bir mültezime yahut hükûmete merbuttur. Yani bir nevi mübadele-i amel ile pazısını veya zekâsını satmıştır. Onu satın alanlar da kanun ve örf ve adet nokta-i nazarından serbest (müsavi) addolunur. Bu ise amele sınıfı için ne mânâyı şâmildir, ne demektir? Bu şu demektir.

Evvelâ: Sermaye sahibi ve paralı adam, bütün iş için lâzım gelen âlât ve edevâtı satın almaya muktedirdir. Tâbir-i âherle vesait-i imâl sahibidir.

Saniyen buna mukabil amele ise yalnız pazu sahibidir. Birincisi arzu etmez, istemezse, ikincisi çalışmaktan mahrum kalır.

Bu da mahsul-ü amele mahza gündelikçinin eser-i fi'lidir. O gündelikçi, sahibi tarafından mahsul-ü amelinin kaç paraya satılacağını hiç vazife edinmez, düşünmez. Gündelikçinin yövmiyesini almak mukavelesinin nihayet bulduğunu tasavvur eder.

Sermaye sahibi gündelikçiye işi, yani say-i taayyüşü ve medâr-ı hayat verip vermemeklik hakkına mâliktir. Diğer mâlik olduğu ikinci hak ise gündelikçinin gündeliğini tediye ettikten sonra kendisine kalan menfaat-i şahsiyyesini düşünmek ve zihni bundan başka bir şeyle işgal etmemektir.

Velhâsıl: (1) — Sermaye sahibi olanlar, ancak menafi-i şahsiyyelerinden başka bir şey düşünmezler. (2) — Gündelikçi ve amele sınıfının hayat-ı rûz-merre ve medâr-ı maişetlerini vermek veya vermek hakkını istimale salihdirler.

Bunu bilmedikleri için amelenin gündeliklerini en fahiş fiyata tenzil ve say ü amel müddetini mümkün olduğu kadar azamî saata terfi' etmek isterler.

Sermaye nasıl tezâyüd eder

Bu cevap pek kolaydır. Lâkin bundan evvel fi'l-i amelin ne demek olduğunu tarif etmek lâzımdır. O halde fi'l-i imâl nedir?

Fi'l-i imâl: Madde-i iptidaiyyenin tebeddül şekliyle kabil-i istifa-de bir hâle gelmesi demektir. Çünkü esas ve cevher-i aslîsinde bu mevadd-ı iptidaiyyenin hiç bir kıymet-i hakikiyesi yoktur. O kıymeti ancak kabil-i istifa-de bir hale gelmek için tebdil-i şekil ettikleri zaman alırlar. Meselâ tabakat-ı madeniyye, derûnundaki kömür parçalarıyla demir madeni kütleleri aslında hiç bir kıymete mâlik değildirler. Meselâ koyunun üzerindeki yün de böyledir. Kabil-i istifa-de bir hâle gelmesi için ancak gündelikçi amelenin fi'liyle hâsıl olur. Demek olur ki: Bu iş: amelenin eser-i sanatıdır. Fi'l-i i'mâlidir. Lâkin bu eser-i san'at veya fi'l-i amel, acaba ameleye kıymet-i hakikiyesi nisbetinde tediye ediliyor mu? Ediliyor diye iddia etmek abestir. Zira: eğer hakikaten usta, amele, işin kıymet-i hakikiyesi nisbetinde gündelik verecek olursa kendisinin menfaat-ı şahsiyyesi ne kadar olacaktır, cemiyet-i hazıra-i beşeriyyede — inkâr olamaz — kendisine lâzım olan menfaati nereden istihsal edecektir. O menfaat-i şahsiyyeye mâlik olabilmek için mutlaka amelenin üzerinden o menfaati, kârı istihsal edebilmek, yani menfaat, fi'l-i i'mâlin, o madde-i iptidaiyyeye verdiği kıymet-i zaidenin kendisi tarafından istirdad edilerek ameleye verilmemesiyle hâsıl olur. Demek ki menfaatte, kârda amelenin tediye edilmemiş bir fi'l-i amel hakkı vardır. Sermaye dahi ustanın ameleye gündeliğinden başka vermeye mecbur olduğu, borçlu bulunduğu fazla işin, yâni fi'l-i i'mâl hakkının terâkümünden hâsıl olunur.

Ve bu terakkümle menfaat-i şahsiyyesini tesis ediyor, bu menfaat-ı müterakim de muahheren usta tarafından büsbütün sarf edilmeyerek ziyadeleşe, ziyadeleşe nihayet ustanın sermayesini ziyadeleştiriyor. İşte sermaye bu veçhile taassül ediyor. Sermayenin tezâyüdü ne demektir?

Cem edilmiş sermayeler, toplanmış birçok menafi-i amele, veya dolayısıyla tediye edilmemiş fi'l-i i'mâl mecmu'undan başka bir şey değildir.

Bu halde sermayeye, teraküm-ü fi'l-i i'mâl diyebiliriz. Demek ki sermayenin menba'ı fi'l-i imâldir. Lâkin bu fi'l-i i'mâl tediye edilmiş hakk-ı amele demektir. O halde sermayenin herkeze ait olması taraftarı olmak acaba sermayedarâni, bu servetlerinden gayr-ı meşru surette mahrum etmek mi demektir? Hayır — Böyle değildir: Her şeyden mahrum olan amele takımına haklarını istirdad için vasıta vermek ve müstahak oldukları hakk-ı i'mâli vermek demektir. Lâkin şu satırları tenezzülen — okuyan sermayedarân ve fabrika, tezgâh ve çiftlikât ve makine sahipleri ve daha saire zevat — buna karşı derler ki bunların cümlesi benimdir — benim mayamdır — ben kazandım — ben tediye ettim — sermaye benimdir — amele de benimdir, elhasıl her şey benimdir — Biz de onlara cevap olarak deriz ki — Hayır — bin kere hayır — bu sermaye sizin değildir. Bu, tediye edilmemiş olan amele fi'l-i i'mâlidir. Amele öyle insanlardır ki, — parasız oldukları için kendilerini satarlar — icara verirler. Biz iddia ediyoruz ki, âlât ve edevat ve makineler bile amelenin — makinele- rin heyet-i mecmuasına hizmet eden demirler ve madenci yine amelelerin malıdır. Madem ki — onların çire-desti ve san'at-ı malûmeleri neticesidir. O halde onların malıdır. Etrafımızı ihata eden eşya, içinde oturduğumuz haneler — taşhaneler — saraylar — üzerimize giydüğümüz elbise — kürkür — taayyüş ettiğimiz ekmek — sebze — sair — hep birçok ebna-i beşerin mecmua-i ef'ali değil midir. Hattâ yalnız beşeriyyet-i hâzıra adamlarının terâküm-ü ef'ali değil, beşeriyyet-i maziyye adamlarının bile o fi'l-i san'atıdır. Zira, bütün bu eşya, zekî bir dimağın, faal bir insanın tefekkürât-ı amika-i sına'esi mecmu'u eserini gösterir. Birçok ve hem pekçok faaliyet-i mevruse-i beşeriyye orada meknuzdur. O halde etrafımızdaki bütün eşya yine bizim eserimizdir. Niçin bizim olmasın. Say ü amel fi'l-i i'mâl hep müşterek: O halde imalât ne için mal-i müşterek olmayacak; Dünya-da her şeyde bir inkılâb ve her inkılâb neticesinde bir ihtilâl vardır.

Müstebit hükümetler yerine meşrutî hükümetler kâim olmuştur. Bizde dahi otuz seneyi müteceviz devam eden idare-i müstebiteyi yık-maya çalıştık, çabaladık, nihayet muvaffak olduk, lâkin — vazifemizi bu kadarla bitti, tükendi zannederseniz, büyük hatâ etmiş oluruz. Bizim tasavvur ettiğimiz idare-i hükümet demokrasi, yâni hâkimiyet-i hukuk-u avam tenemmüv edecektir.

Sermayedar cemiyeti yerine sosyalistler — cemiyet-i meşrua ve mes'udesi kaim olacaktır. Bu da ne ile kabil olacaktır?

Hak bugünkü sermayedarân cemiyeti yerine iştirakiyyun cemiyeti getirmekle kabil olacaktır. O halde iştirakiyyun cemiyeti nedir? Ne demektir, bunu tarif ve izah edelim.

İştirakiyyun cemiyeti: Vesait-i imâl ile vesait-i müadelenin meslek-i hâkimiyet-i avam üzerine tebeddülü ve istishabı demektir.

Bu nasıl kabil olur? Kendimize bir hatt-ı hareket tâyin etmektir.

Öyle ise takip edeceğimiz hatt-ı hareketi tarif etmek mecburiyetindeyiz. İşte hatt-ı hareketimiz, vesait-i imâl say ü amel âleminde beşeriyyeti çalıştırmak için lâzım olan şeylerden müteşekkil ve onların makine ve bütün alât ve edevat... gibi şeylerden ibarettir. Yâni iş, alât ve edevattan mürekkeptir. Bunlar ise hâl-i hazırda kimler elinde bulunuyor? Sermaye sahipleri olan adamların, mülk sahibi adamların elinde değil mi? O halde cemiyet-i hazırda beşeriyyenin fenalıklarından ve sefalet-i beşeriyyeden mes'ul olacak kimlerdir? Ancak bu zevat-ı kiram değil mi? Zira bunların hepsi mülk sahibi, sermaye sahibi, servet ve resulmal sahibi oldukları içindir ki, gündelikçilik yeryüzünde mevcuttur. Bunun içindir ki insanlar, alât ve edevat bulabilmek için esir gibi satılıyorlar; yine aynı şeyden dolayıdır ki yeryüzünde serbestî-i mübadele, dahi vücut buluyor.

Serbestî-i mübadele ne demektir?

Serbestî-i mübadele demek, sermaye sahibi adamları teşkil eden fırkanın, sınıfın iratlarını tezyid ve tasnif niyetiyle yekdiğerleri arasındaki mücadele-i hayr-ı menfaati arttırmak demektir.

Bundan dolayıdır ki, bunlar yalnız varidat-ı şahsiyyelerinden başka bir şey düşünmezler. Menfaat-i müştereke-i beşeriyyeti kâle bile almazlar. Yövmiyeciliği ve bunun fenalıklarını, serbestî-i mücadele ve mübadeleyi büsbütün mahvetmek için elimizdeki vasıta yegâne mülk-ü şahsî ile imtiyazatı ref' ve ilga etmektir. Buradaki mülk-ü şahsîden murad, vesait-i imâl ile vesait-i mübadeleye ait şeyler içindir.

İşte iştirakiyyun taraftarı, olmak bu demektir. Lâkin bu vesait-i imâli ne yapmalı?

Kendisine tahsis edilenlere, yâni umumiyet-i beşeriyyeye iştirakiyyet-i umumiyyeyi iade etmeli.

Filhakika alât ve edevat-ı imâl yirmi asırlık icadât-ı müterakime-i beşeriyye mahsulüdür. Herbiri bir say ü amel-i şahs mahsulü

olarak ihtirağ olunmuştur. Lâkin hal-i hazırda ise bu alâta mâlikiyet-i hakikiyye, sermayedar sınıfı tarafından pek çok vakayî'in tesiri altında vuku' bulmuştur. Ya hiyel-i desâis ile soyarak, veya miras olarak bazen de muamelât-ı sarrafiye ile elde edilmiş servet-i samandır. Lâkin hiç bir vakit amel-i şahs eseri olarak elde edilmemiş olanları da pek nâdirdir.

Amel-i şahsîsi sâyesinde iktisab edilmiş, bir mülk ü servet olduğu farz edilse bile tazminat ile ahz-ı emlak edilerek tasarruftan mahrum etmek kifayet eder. Öyle bir tazminat ki, hayatlarının son gününe kadar kifayet edebilsin. Lâkin asıl maksat bunda değildir.

Asıl maksat, bu alât ve edevatin «iştirakiyyuna» rücuudur. Bu mülk-ü şahsî meselesi üzerine pek çok ısrar etmek isteriz. Zira, herkez zannedecek ki sosyalistler, mülk-ü şahsînin düşman-ı azâmıdır.

Hattâ buna misâl olarak Proudhon'un dediği «mülk-ü şahsî bir eser-i sirkattir» cümlesini ziyrediyorlar. Halbuki bilmiyorlar ki Proudhon mülk-ü şahsînin en birinci ve hattâ en büyük müdafilerinden birisidir. Çünkü Proudhon yalnız hâl-i hâzırdeki sermaye ve servetin sahibi adamların mülk-ü şahsîlerini muaheze etmek isteyerek bu cümleyi istimal etmişti.

Ne olursa olsun, biz eminiz ki, sosyalizm bilâkis herkese bir mülk-ü şahsî teminine, sebep ve vasıta olacaktır. Binlerce amelinin heyet-i mecmuasında, mülk olarak ne var; gündelikleri değil mi? Ve yövmiyeleriyle hemen hemen olmayacak kadar taayyüşe muvaffak olabilirlerse, ne mutlu onlara. Kuvveden fi'le çıkarılacak maksat dahi zenginlerin emlak-i şahsîlerini ref' ve ilga etmekten başka bir şey değildir. Zira bu veçhile herkeze sığınmak ve yaşamak için bir mülk-ü şahsî-i hakikî, temin ve yine bu veçhile ihtiyacat-ı azîme-i hayatiyyenin en lüzumlu ve taayyün olanları tahsil edilmiş bulunacaktır. Bize bir sul varit olarak dense ki, bu mülk-ü şahsî neden ibaret olacak ve ne üzerine istinad edecektir?

Cevaben deriz ki, bizim maksadımız bütün alât ve edevat-ı imâli sadece müşterek olarak imâl etmek değil mi? O halde bütün mevadd-ı ticariyye elbise, mevadd-ı hayatiyye-i şahsiyyeden madud olan eşya takımı vesaire tasarruf ve istihlâka salih olmalıdır.

Alât ve edevat-ı imâl, tâbir-i âherle vesait-i imâl sermayedar tarafından «sermaye» namıyla yâd olduğunu ve sosyalistlerin de o ser-

mayeyi mesleklerine muvafık bir surette yedd-i hâkimiyet-i âvâma tevdi etmek istedikleri için sosyalistlere «sermayeyi mahvedenler» taraftarı deniyor. Böyle bir fikir, hem münasebetsiz, hem abestir. Çünkü, sosyalistlerin istedikleri şey, sermayeden olan âlât ve edevat-i mâlin lağvı değil. Zira, onsuz mahsul olmaz. Bilâkis bu sermayenin şekli-i tasarruf-u şahsîsi tebdil etmektir. Zira o sermayeye iştirakiyyun mesleği ile mütenasip bir şekli-i cemiyet-i beşeriyye vermek isteriz. Başka değil.

Hülâsa olarak şunu söyleyebiliriz ki sosyalizm mesleği sermaye emlak-ı şahsîyyesinden mütevellid ve husule gelen irâd-ı hâsılât ve imtiyazatı, ref' ve ilga eyleyecektir.

Hasılat, sermayenin olduğu tarza göre, faiz, irat, icar, satış, hisse-i senedat namalarını alırlar.

Mânâ-yi hakikîsiyle ferd-i aherin say ü ameli neticesinde teraküm eden hasılat demektir. Bu hasılat bütün âvama inhisar etmek için iştirakiyyun mesleğini tercih ediyoruz. Meselâ tasavvur ettiğimiz cemiyet-i beşeriyye farz edelim: Büyük bir cemiyet-i sinaiyye olsun. Tabii bu cemiyet hissedaranı pekçok hemşehrilerimizden mürekkep ve her bir evlâd-ı vatan da, doğduğu günden itibaren bu cemiyetin âzâsından madud olacaktır. Bütün bu hissedaranı, bugünkü cemiyet-i beşeriyyede olduğu misullu fakat müştereken, fabrika, makine, mevadd-ı ticariyye ve mahsulâtın sahibi gibi farz edeceğiz. Şimdi bu mahsulât, her fert tarafından kabil-i istifade bir tarzda nâzırlar tarafından cemiyetin âzâ ve efradına taksim edelim. Nasıl ki bugün hisse-i senedat hissedarâna taksim ediliyor, biz de böyle yapalım. Herkez bütün müddet-i hayatında hissesine düşen miktar ile, nasıl ki bugünkü hissedarân senedat kendi hisseleriyle yaşıyorsa, öyle yaşasın.

Lâkin bugünkü cemiyetle —ki bunların hisse senedatı kendi mahsul-ü say ü amelleri değildir.

Bu cemiyet arasında pek büyük bir fark vardır. Çünkü tasavvur ettiğimiz cemiyet-i müstakbelede herkez bir şeyi, yâni meslekî iktidarı nisbetinde bir şeyi hâsıl etmek için çalışacak, herkezin mahdut bir iş herbirinin semere-i say ü ameli ve gayreti umumun olacaktır.

Umum, her ferdin say ü amelîne sahib-i mülk olacak, hissedarân ilâ amele aynı cüz'-ü ferd üzerinde harc olunmuş iki hissedan ibaret olacaktır.

Bu suretle de mücadele-i sunuf-ı müteaddide olmayacak, istira-kiyyun mesleği nazariyesini bu veçhile anlayıp kabul ettikten, gündelikçi ve amele için saadet ve adâlet-i maksûrenin ancak bir meslekte mevcut olacağı ifham ve kabul edildikten sonra sosyalist muhariple-rinden olmaktan ictinab etmek istemeyenler, bilinmez, artık bulunacak mı? Lâkin böyle zengin ve fakir olmayan bir cemiyeti teşkil ve idare etmek kabil mi? Öyle bir cemiyet ki bütün efrâdı müşterekül menfaat ameleden müteşekkil olsun.

Şerait-i inkilâbiyyeye riayet etmek şartıyla bizim tasavvur ettiğimiz cemiyet birdenbire «iştirakiyyun» cemiyetine münkalib olabilir mi? Bunu da şöyle bir misâl ile gösterebiliriz: Lâkin bu misâle ancak bir faraziye kıymeti vererek zikredeceğiz.

Farzedelim ki, bugün, yarın, bütün sermaye ve servet sahipleri bir arzû-yı menfaatperestâne ile küre-i arzın bir tarafında tecemmu etsinler.

Yine farzedelim ki çalışmaksızın hisse-i senedat ve iradı ile geçinen pekçok zevat-ı sahib-i servet de bunlara inzımam etsin. Cümlesi adetlerini tamamen istiabe kâfi büyük ve gayet büyük bir vapura râkiben ve müştereken bir seyahate çıksınlar ve bir iki kış zamanı Kutb-u Şimâlî'de geçirmek üzere seyahatlarından avdet etmeseler, acaba küre-i arz üzerinde ne gibi tebeddülât husule gelir? İki netice-yi mühime: Birisi mâlik oldukları servet-i saman ve irada rağmen, hem adât-ı kadime üzere, huzuzat-ı nefsanîyelerini memnun etmekten âciz kalacaklardır. Eğer açlıktan ölmek derecesine gelmeseler bile gayet miskinâne bir hayat geçireceklerdir.

İkincisi ki bizce en esaslısıdır. Küre-i arz ve cemiyet-i beşeriyye yine hiss-i hareketten geri kalmayacaktır. Ameleler, yine fabrikalarına gidecekler, işleriyle meşgul olacaklardır. İmalât, yine mübadele edilecek, mahsulât yine satılacak, küre-i arz üzerinde onların yerine kaim olacak, mühendis bulunacak, direktörsüz, kontrolörsüz kalmış şubelere amele, gündelikçiye, içlerinden reis, direktör intihab ederek yine devam edeceklerdir.

Ve işlerine elvermediği zaman da, o direktörü, o reisi arzularıyla değiştirecekler. Ve herkez yaşamak için kâfi miktar tediye edilmekte devam edeceklerdir.

Hiç bir şeyi tebeddül etmeyecek, yalnız bütün semere-i imalât ve

menfaat, irât beyinlerinde taksim edilecek, bütün kuva-i servet, mücadelât ve mübadelât içinde kaybolup gitmeyecek ve bir devr-i cedid-i hürriyet herkezin zekâ ve iktidarıyla ilmi neşv ü nemâ ettirmek için tâb-ı vesaiti açacak... Lâkin!!! Şurada duralım, devam etmeyelim!!! Çünkü unutmayalım ki biz, küçük bir misâl göstermek için bunu nakletmiştik. İşte bununla pekâlâ gördük ki fakir, zengine muhtaç olmaksızın yaşayabiliyor. Fakat zengin, fakirin vücuduna her vakit muhtaçtır.

O halde, «iştirakiyyun» mesleğinin vücudunu kabul etmek nazariyesi kolaylaşıyor.

Amele fırkası teşekkülâtı

Sosyalizme, ne vâsıtâ ile vâsıl olunabilir? Yalnız tasavvur ettik mi hangi mesleğe doğru hatveendaz olacağımızı, ve onun mevcudiyetini, elzemiyetini, göstermek kifayet etmez! Hangi tariki takip edeceğimizi, hangi vasıtâ ile amele sınıfı, cemiyet-i hazırayı muhafazaya müstaidi olarak cemiyet-i müstakbeleyi idareye muvaffak olacağını göstermek lâzımdır. Bizim için, bu vesaitin mecmu'u, ancak bir şeyde tecemmu eder. O da amele sınıfını, bütün eşkal-i müteaddisiyle teşkil ve tesis etmek ve bu vâsıtâ ile de beynelmilel amelenin itilâf ve harekât-ı müştereke-i umumiyelerine çalışmaktır. Lâkin makam-ı itirazda ahâlinin bazıları tarafından bize şöyle bir sual vârid olabilir. Ve denilir ki, hâl-i hâzırda amele sınıfı, maddeten ve dimağen, ve ne de zekâveten kâfi miktarda terbiye görmemiştir. Bunun için hey'et-i içtimaiyyenin, havaic-i iktisadiyesini idare etmeye muktedir değildir.

Yine bunun için malûmat-ı fenniyye ve malûmat-ı umumiyye-i iktisadiyye lâzımdır. Bu ise amele sınıfında yoktur. O halde bu sınıfa, bir fabrika, bir tezgâh, bir ameliyathanenin idaresini bırakmak, cemiyet-i hazırayı girdab-ı harabiyete atmak demektir.

Evet, biz itiraf ederiz, ki henüz amele sınıfı hem kuvvetsiz, hem de oldukça terbiye-i içtimaiyyeden mahrumdur. Lâkin bunun içindir ki, diğer bir meselenin halli lâzımdır. Yâni o terbiye ile malûmat-ı fenniyye ve iktidariyyenin neşv ü nemâ-yı tamamîsine kadar amele sınıfının dimağını mütenebbih ve müteyakkız edecek bir hâle getirmeliyiz.

Bir şeyi yapmak için evvelden o şeyi düşünmeli. O halde eğer amele sınıfına tahmil edilen vazife büyük mikyasta ise, madem ki tek lif edilen maksat kâbil-i ihtimal ve mümkündür, o halde cesurane baş-

lamalı. Yâni o maksada lüzum-u kat'î, vererek hey'et-i içtimaiyye-i cedidenin vusulü için, tesri-i vesait eylemeli.

Amele sınıfı «iştirakiyyun» mesleğine kabiliyetli, bir hâle getirmek nasıl mümkün olur? sualine karşı, şu veçhile ve cesaretle cevap verir ve deriz ki: yavaş yavaş işini kendi görmekle olur. Demek oluyor ki, o perişan amele sınıfını bir kanun-u intizam ile tanzim ve terbiye etmek lâzımdır. Bu tanzim ve terbiye de amele sınıfını muntazam bir suretle iş görmeye alıştırmakla olur. Aynı zamanda dahi sermayedarân sınıfının sermayeleri yerine kâim olacak kuvve-i kâfiye verilmedir ki o sınıf vücut bulsun, bundan dahi o sınıfta heyet-i içtimaiyye-i cedideyi idare etmek için istidat ve ehliyet tevellüd eder. Bu veçhile idareye alışan «proleter» sınıfı küçük cemiyetleri idare ede ede, büt yükleri de idare etmek iktidarına mâlik olur. Sermaye, kuva-i hazırasını ezmek ve def' eylemek için lâzım olan iktidar ve ehliyete mâlik olur. Sermaye kuva-i hazırasını ezmek ve def' eylemek için lâzım olan kuvve-i cedideyi de hikmet-i tecemmu ve teavünde bulmaya muvaffak olacaktır.

Âtide buna dair birkaç misâl göstermeye gayret edeceğiz.

O şekl-i icraat-ı tanzimat da şöyledir:

Evvelâ — Sendika

Saniyen — İştirak-i a'mâl cemiyetleri

Salisen — Kuva-i mülkiyede islâhat

Raiben — Beynelmillel amelelerin itilâf ve harekât-ı müştereke-i umumiyyeleri.

Sendikalar

Sendika nedir, ne demektir?

Bir hizmette veya bir işteki amelenin içtimai veya menâfi-i müştereke-i sınıyellerini müdafaa etmek için aynı san'atta olan yövmiyecilerin heyet-i müşterekesi demektir:

Fransa kanunu sendikaları menâfi-i iktisadiyelerini müdafaa etmek için tecemmu etmiş bir cemiyettir diye tarif ediyor.

Bunun iki mühim vazife-i hasenesi vardır.

Birincisi: Yövmiyecilerin yâni «proleter» denilen bütün amelenin kuva-i tedâfüyyelerini taz'if eder.

İkincisi: İş ve san'atlarının lâğvı ile meşgul olmayı talim eder.

Bu iki mühim vazife-i haseneden birincisini ele alalım. Amelelerin kuva-i tedâfüyyelerini tâdil ve tasnif eder. Bunu tahlil edelim. Direktör veya ustanın muadil-i iktisadîsi olan sermaye kuvvet ve nüfuzu önünde yövmiyeci, amele yalnız ve münferit olarak hiç bir şeye muktedir değildir. Zira üzerine çöken ve hükmeden teşekkülât-ı hazıra-i azime-i içtimaiyye ile hem ezilir ve hem de küçük bir toz gibi zerrât şeklinde cevvi-i hevada uçup duruyor. Lâkin o amele veya yövmiyeci, sendika efradından olmakla yâni bir sendikaya irtibat-ı kavi ile bağlı olduğu halde bilâkis say ü amel fi'lini tasvir eden mühim eşhas ve müçtemianın bir kısmı demektir. Bu halde kendisine pekçok vesait-i icraye arz-ı endam eder.

Birincisi: İktisab-ı hukuku için ustalar, «patronlar» hey'etine karşı gönderilen bir cemiyet-i murahhasaya mâlik olmak vesait-i sulhperverânesi.

İkincisi: Terk veya tatil-i eşgal ki vesait-i harbiye-i iktisadiyedir.

Amele bu vasıta ile kendi namına hiç bir şeyi istemez. Lâkin bir teavün ve hey'et-i kefalet-i müteselsile ferdi namına ister. Bu da ameleyle hem serbest ve müstakil yapar, hem de o ameleye cesaret verir. Başka bir şey daha var: Kuvve-i maliyelerinin tezayüdünü hisseden bir amelenin kuvve-i mânevîye-i tedâfüyyesi tezâuf eder. Taleplerinde ısrarda daha ziyade cesaret bulurlar.

Arz-ı müstebidâne-i sermayedarâna, boyun eğmeyerek bir kuvve-i cedide-i muzafferâneye istinad ile ısrarlarında devam ederler. Az zaman içinde, netaic-i matlube pek büyük olur.

Tâtil ve terk-i işgâl meselesi amelelerin hukuk-u meşruai iktisadiyelerini istirdad, için vasıta-i yegâne olan bir haktır. Bu hakkı, onlardan kimse ref' ve ilga edemez. Yâni alamaz.

Bütün sendikalar tarafından «terk-i eşgâl» mücadeleleri mevki-i icraya konulduğu zaman yalnız gündeliklerin hâl-i asîllerinde ibkası, tezyidi, veya müddet-i eşgâlin tenkisi için değildir. Belki, bunlardan mâda bir de amelelerin bir ustadan «patron» bir kontrmetrden veya sendika hey'etine dehâlet etmemiş bir ameleden, âdem-i memnuni-

yetleri esnasında fabrikadan tardı için mâlik olarak, istimâl ettikleri bir kuvvettir. O kuvvettir ki muhit-i iktisad-ı ameleyi islâh edecektir. Yine bu kuvvettir ki sendikalara fabrika ve tezgâhın icraat ve idare-i dahiliyesine müdahale etmeye hak verecek, ameleyle ustanın evâmiri tahakkümünden kurtaracak, esir bir kuldan serbest bir adam yapacaktır.

Sendikalar, terk-i eşgal hakkıyla, ustalara bir hey'et-i murahhasa izam ve müdafî-i menafi-i hukuk-u amele için bir hâkim-i mutavassıt inhiab ederek tesviye-i umur-u ameleyle yardım eder. Bundan dolayıdır ki ustaların hükmü nüfuzu tenakusa uğrar, kontrol altına girer, inkısam eder.

O halde sendikaların vezaifi hiç olmazsa şimdilik muvakkaten olsun, fabrikalarda, tezgâhlarda idare ve icraatı mukaseme edilmiş olmaktadır.

Tedricen, sendikaların hükmü nüfuzu tezayüd ve terakki ederek bir gün gelecek ki ancak onlar, hükmü ferman olacaktır. İşte o vakit, vesait-i imâlâta istishab amele sınıfı için temin olunarak bizim tasavvur ettiğimiz cemiyet-i mes'ude-i iktisadiyye tevellüd edecektir.

Sendikaların başka vazifesi daha vardır ki o da âzâsı efradına meccanen iş bulmak olacaktır. Hattâ bu, meccanen iş bulmak imtiyazı da ancak onların yed-i inhisarlarında ve iktidarında bulunacaktır. Bu ise yine vesait-i imâlâtın «hâkimiyet-i âvam» esası ki «demokrasi» üzerine istihsal ve istishabı demektir.

Meslek ve san'atın umuru ile meşgul olmayı, nasıl tâlim edecektir. Amele işi bitir bitmez, vücade getirdiği mahsulât, işin ne olup olmayacağını hâtırına getirmeyiz, hattâ düşünmeyiz bile. Bu da kendisine ve rilen yövmiyeden memnun olan terbiye-i iktisadiyye görmemiş amelelerin bir nazariyesidir. Lâkin, bir sendikaya dehalet etmiş ve hukuk-u medeniyye ve beşeriyyesine vâkîf, say ü amelinden bir kısmının tekiye olunmadığını hisseden mütefekkir bir dimağ, amele hukuk-u şahsiyesinden bir kısmının başkası tarafından cerr-i menfaat ile kaybolmaması için esbab-ı müteaddide taharrisine kalkar.

Amele, kendisini istihdam değil, istimâl eden fabrikacının, ustanın, kumpanyaların, hattâ hükümetin bile, kendi say ü amel-i şahsisinden istihsal ettiği menafinin ne kadar büyük olduğunu ve ne kadar servet-i samanın beyhude yere sarf-ı itlâf edildiğini anlamak ister.

Muhit-i sefâletin islâhı için sanatın şeriat-i iktisadiyesi üzerine

amelenin bast-ı makal etmesi lâzımdır. Bunun için kendi işini, umuru- nu, isteyeceği şeyi bilmesi lâzımdır. Tâ ki istirdad etmek istediği is- lahât-ı matlube vesaiti elinde bulunsun.

Her usta veya ustaların heyet-i mecmuası, bir sendikaya dehalet etmiş bir amelede ihtilâlcî bir ferdin vücudunu hissedar ve o ameleye fenadır der. Halbuki bizce bu, bir aksidir. Yâni biz iddia ederiz ki fena olan amele, ceryan-ı umumî ve müşterekeye dehalet etmeyen ame- ledir.

Bir sendika hey'et-i müteşekkilesinin kaim ve daim olması bütün mehazir ve mehalike karşı göğüs gerebilmesi için mutlaka, ef'al-i müş- tereke-i ameleye ihtiyacı vardır. Hukuk-u şahsiyye ve medeniyyeleri- ne mâlik olmak isteyen akıllı, medenî, faal, mücâdil bir amele, sendi- ka olmayan yerlerde bütün san'atdaşlarını toplayıp bir sendika teşki- line gayret etmelidir. Zira, fikir daima terakkiye meyyaldir. Ekseriyet, daima ekalliyyetten teşekkül etmiştir. Bugün adedinin az olmasıyla bir adamın fikrinden feragat etmesi lâzımgelmez. Hak, her vakit ekse- riyyette değildir.

Hak evvelâ, ekalliyyet ister, bâde ekseriyyet kabul eder. Her mem- lekette dahi böyle olmamış mıdır? Bir fikr-i medenî, ân-ı vahitte pek- çok dimağlarda tevellüt etmek hassasına mâlik olmamıştır. Bir fikr-i şahsî, tevessu ede ede akalliyyetten, ekseriyyete tebeddül etmiştir. Bunun için unsur-u ameleye lâzım olan birinci şeyi, isteyeceğini bil- mek, iyice anlamak, tekrar etmek, bâde mevki-i fiile koyması için, ken- di teşebbüs-ü şahsiyyesine güvenmek lâzımdır. Fikr-i şahsî, ve onun müdafaasındaki sâbit-kademlik her matlubuna vusulü için bir düstur addolunmalıdır. Varsın amele, fikrini müdafaa için bugün bir şeyi ol- sun. Yarın kendi fikrini kabul ettirecek bir diğer amele daha bulur. İki iken dört, dört iken onaltı bilâhare olur, gider. Sendikalar teşekkül eder. Hele bir defa sendikalar teşekkül etti mi, akli işe erenler başa geçer. İstirdad-ı hukuk-u mağsubeler için çalışırlar. Onlar için muvaf- fakiyet artık kuvvetleri nisbetinde mütenasiptir. İşte o kuvvetler, ikti- darlar, liyakatler, arzular ki sendika teşekkülâtının esbab-ı muhar- rikelerinden olurlar.

İştirak-i amâl cemiyetleri

Bu cemiyetler tamamiyle sendikalar gibi aynı fevaid-i matlubeyi havidir. İştirak-i a'mâl cemiyeti ne demektir?

İştirak-i a'mâl cemiyeti: Gündelikçilerin ef'al ve arzu-yi müşterek- leriyle muhit-i medenî-yi iktisadîlerinin islâhat-ı maddiyye ve mânevîy- yelerine vâsil olmak için mevkî-i tatbîke konulmuş bir cemiyet de- mektir.

Yövmiyeci, amele hastalık günleri için kazandığı paradan bir mik- tarını bir tarafa koymaya, yâni iktisada muktedir değildir. Yalnız has- talık günleri için değil, hattâ sermayedarân tarafından gelecek dara- bat-ı mücadeleye göğüs gerebilmek için de lâzımdır.

Bu cemiyet, amelenin ihtiyacı olduğu mevadd-ı gıdaiyyeyi tedar- rik, fakat aynı miktarda daha az bir para ile tedarik edebilmeye dahi hizmet eder. Gündelik, amele için ancak o gün için yaşatır, lâkin müşte- rek ül menfaa olunca meselenin rengi değişir. Dahil-i sendika olunca ise, bütün bu müşkülât-ı içtimaiyye neticesinde kuvvet ve nüfuz artar.

Amele faraza para almak esaretinden tahlis-i gariban ederek mevkî ve muhit-i iktisadîsini tahkîm eder ve bu veçhile hasenatı pek az zamanda görünecek bir kuvvetin kısm-ı mütemmimini teşkil eder. Bu müşterek ül menfaa cemiyetlerin mağdumiyeti zamanında pekçok şeyler amele için hemen adîm-ül-imbân gibi addolunuyordu. Mevcudi- yeti ile, artık şimdiden sonra iş bulmak için amele vâsita-i ahire mü- racaata muhtaç olmayacak ve bu sayededir ki, sendika merkezinde bir kütüphane, san'at ve mesleğine hadim ve menafîini müdâfi bir gazete- ye mâlik olacaktır.

İşte zâhirde küçük gibi görünen, fakat mâneviyat-ı hakikiye nok- ta-i nazarından gayet büyük olan şu iki vasita ile amele, terbiye-i içti- maiyyesi tezyid edecektir. Hem de bütün amâl-i hasene-i şahsiyesini bahtiyar edecektir. Bunlar, öyle mühim netaic-i teavüniyedir ki, ancak birçok insanların şerait-i içtimaiyyesi suretiyle zuhur-yafte olur.

Zaten Türkçede darb-ı meseldir «sürüden ayrılan koyunu kurt kapar.»

Kuvvet bulmak için ittifak lâzımdır.

İttifak kuvvetin biriken esaslısıdır. İttifak için yine sendika şe- rait-i hayatiyyesinden biri olan müşterek ül menfaa «iştirak-i a'mâl» «istihlak» teavün cemiyetlerini teşkil etmek lâzımdır. Yâni bu teavün cemiyetleri kuva-i cedidenin tevlidine hizmet edecektir.

Bunlardır ki aynı zamanda amele için küçük cemiyetleri idare etmek iktidarıyla muttasıf kılar. Büyük cemiyetlerin idaresine hazırlar.

Demek oluyor ki bu teavün cemiyetleri, «büyük cemiyetin» bir numune-i mücessemidir. Böyle cemiyetlerin mevcudiyet-i hakikiyeleri için herkez nizamata riayet, yâni teessüs etmiş nizamata itaat lâzımdır. Bu cemiyetlerin hâkimiyet-i avâm esasına müsteniden teessüsleridir. Çünkü müdürler bütün hissedaranın içtima-ârâsıyla intihab ve onların kontrolü tahtında idare olunur.

İngiltere iştirâk-i a'mâl menafi-i mütekebile cemiyetlerinden, hey'et-i müttefika-i azîmiye halinde birbirine merbuten idare olunan İskoçya ve İngiltere ve Galler 1102 senesinde 1390 adet cemiyetten ibaret idi.

Aynı zamanda Cemahir-i Müttehede-i Amerika'da 1476 istihlâk, yâni mevadd-ı gıdaiyye iştirak-i a'mâl cemiyetleri vardı. Bunlardan 1090 adedi buğday değirmeni tezgâhlarıdır. Fotin, gömlek, don, emval-i beytiyye, tütün ve kâğıt, tezgâh ve fabrikaları vardır.

Bunların cümlesi 1390 heyet-i müttefika-i azîme âzâsı emvali müşterekesinden başka bir şey değildir. Birgün gelecek ki bütün bu memalikte iştirak-i a'mâl-i teavün cemiyetleri bu İngiliz seyyiât-ı iktisadiyye-i azîmeleriyle rekabet edercesine tezayüd ve terakki edecek ve her nevi imalâtı umumun menfaati dahilinde sosyalizm mesleğine muvafık surette istimâl edecektir. Muahheren Fransa'da da teavün cemiyetleri teşekkül ederek toptan satan mağazalar iştirak-i a'mâl cemiyetleri teessüs etti. «Belviloloz», «Agalister» iştirak-i a'mâl cemiyetleri bunların birer nümunesidir. Demek oluyor ki amele sınıfı için bu cemiyetlerin netaic-i hasenesi pek büyüktür.

Vesait-i mübadele

Vesait-i mübadelenin sosyalizme muvafık surette ne veçhile istimal olunabileceğinden bahsedeceğim. Bu fi'li kuvveden fi'le çıkarmak ticareti lüzumsuz bir hale ifrağ etmektir.

Mahsulü husule getiren amele, yâni mahsuldâr ile arasında ki tufeylî bir sınıf girip mahsulü müşterek olan semere-i say ü amele temellük ediyorsa, mahsuldâr ile mahsulü satın alanlar arasında da umumiyet-i müşterekenin menâfiine muzur, vasıta-i âher girmiştir ki bunlar da tâcirlerdir. Bu tâcirler, cemiyetin hâl-i hazırı nokta-i nazarından iki cihetle muzurdur.

Evvelâ — bunların sattıkları eşya üzerinden aldıkları ve kazandıkları menfaat hayata en çok lüzumu olan eşya üzerinden daha fazla olur.

Yukarda kazançtan bahsettiğimiz zaman, sermayedar cemiyette, kazancın bir kısmı mevaddın mâlik olmadığı kıymet-i hakikiyesinden fazla bir fiyatla satılışından ileri gelir, demek istedik. Hattâ ne miktar eşya satabileceklerinin kendilerince meçhul olmasını da ilâveten arz eylemiştik. Bazen tâcirin mağazası birçok emval ile doludur. Âdeti üzere satmağa muvaffak olmak ister, lâkin satamaz. Bu çokluktan buhran ile tenkis-i fiyat tevellüd eder. Bazen de satın alacakların ne miktar mal isteyebileceklerini evvelden hissedemezler. Kâfi miktarda mevadd-ı ticariyyeye mâliktirler. Bundan tezyid-i fiyat girip mahsul-i müşterek olan semere-i say ü amele temellük ediyorsa, mahsuldâr ile o mahsulü satın alanlar arasında da umumiyet-i müşterekenin menâfiine muzır vâsıta-i âher girmiştir ki bunlar da tâcirlerdir. Bu tâcirler, cemiyetin hâl-i hazırı nokta-i nazarından iki cihetle muzırdırlar.

Evvelâ, bunların sattıkları eşya üzerinden aldıkları ve kazandıkları menfaat hayata en çok lüzumu olan eşya üzerinden daha fazla olur.

Yukarıda kazançtan bahsettiğimiz zaman, sermayedar cemiyette, kazancın bir kısmı mevaddın mâlik olduğu kıymet-i hakikiyesinden fazla bir fiyatla satılışından ileri gelir, demek istedik. Hattâ ne miktar eşya satabileceklerinin kendilerince meçhul olmasını da ilâveten arz eylemiştik. Bazen tâcirin mağazası birçok emval ile doludur. Âdeti üzere satmağa muvaffak olmak ister, lâkin satamaz. Bu çokluktan buhran ile tenkis-i fiyat tevellüd eder. Bazen de satın alacakların ne miktar mal isteyebileceklerini evvelden hissedemezler. Kâfi miktarda mevadd-ı ticariyyeye mâliktirler. Bundan tezyid-i fiyat ile yine buhran zuhur eder.

Şu noktada nazar-ı dikkati celbedecek en ziyade köylülerdir. Zira sosyalizm mesleğine muvafık olarak vesait-i i'mâlin tesâhubu köylü için elzem ve âcil bir ilâç değildir. Bilâkis vesait-i tevzi'in istihsâli, köylüye, ameleden daha ziyade yakındır. Çünkü umumiyetle köylü, amele gibi her türlü vesait-i i'mâlden mahrum değildir. Onun kendisine mahsus bir tarlası, küçük evi, âlât ve edevâtı vardır. Halbuki, amele bil'akis köylü gibi vesait-i tevzi'in anarşisinden mahsulatın satışındaki noksanî-i intikâlden müessir ve muzdarib değildir. Köylü, ya bilâ veyahut bilvasıta kendisinden eşya satın alanın kurbanıdır. Zira eşya pahalı satılırsa köylü bundan istifade edemez. Çünkü köylüden evvel mültezim, müteahhid, muamelecî, fiyatın yüksekliğini hisseder. Hattâ

bazen icat eder. Satın almak için beklemez. Hemen alır. Lâkin köylü satmak için bekleyemez, çünkü ya zâhire veya malının çürüyeceği, korkusundan veya ziyade olan ihtiyaç-ı seri'inden dolayı kendisine teklif edilen fiyata satar. Satın alandır ki bundan istifade eder, zengin olur. Eğer mahsulât-ı arziye çok ve bereketli ise kaybeden yine köylüdür. Çünkü, ucuz fiyatla mahsulünün satılması, sermayedarân anarşisini bir kat daha ispat eder. Demek oluyor ki, köylü herkezden ziyade mutazarrır olduğu için, ihtiyacı miktara nâdir şeyi kıymete tatbik eden mahsulâtın bir nizam-ı mantığı-i fûruhtu dahilinde icrasına herkezden ziyade hissedardır.

Bu da hiç bir vakit gayr-ı mümkün değildir.

Yalnız vesait-i mübadelenin sosyalizm mesleğine muvafık ve muatabık olarak istishabiyle husule gelecektir. Bunun için ne gibi tedbir kullanmak lâzımdır.

Tedbir-i hâzır

Bugün büyük mağazalarda görüyoruz ki her bir şûbe ve dairedeki reis bir intizam-ı fevkalâde ile emtia-yı muhtelifenin mağazadan ihracını, pekâlâ biliyor ve icra ediyor. Küçük tâcirler bile bütün müşterileri hem mübeddil, hem mahdut ve serbesti-i mubadeleden dolayı da füyuzat-ı ahz ve fûruhte mahkumdur.

Mağazalarda ne kadar eşyaya ihtiyaçları olduklarını pekâlâ biliyorlar. Satış ile alış arasındaki ahenk bu intizam ve bu ahenk-i intizam iştirak-i a'mâl cemiyetlerindedir ki daha ziyade rû-nümâ olur.

Buna da yine İngiliz mütehhid ve müttefik iştirak-i a'mâl-i teavün cemiyetlerini misâl-i mücessem ve en mükemmel teavün cemiyeti olarak gösterebiliriz. Yiyip içme, yani sarf ve istihlâk gibi büyük iştirak-i a'mâl cemiyetlerinin müdürleri muhtazam ve mahdut zamanlarda mahsul ve imâl tezgâhı direktörleriyle birlikte cem' ediyorlar. Bu müzakerat esnasında imâl edilecek emval ve emtianın miktar ve cinsini tâyin ederler. Hattâ bu müzakerat esnasında itilâf-ı efkâr hiç bir vakit ihtilâf-ı efkârla neticelenmez. Demek ki amele sınıfı bu gibi teşekkülât'ı iktisadîyyede tekâmül ettikçe sendika ve iştirak-i a'mâl cemiyetleri sayesinde sermayedarân boyunduruğu altından kurtulacaktır. Hususun umum ve umumun hususu için tâbir-i âherle ferd-i vâhidin umumiyyet-i müştereke ve umumiyet-i müşterekenin ferd-i vâhid için çalış-

masıyle muhit-i amele daha ziyade saadet-i hayat içinde neşv ü nemâ ve terakki etmeye başlayacaktır.

Kuva-i mülkiyede kuva-i mülkiyenin islâhı

Kuva-i mülkiyenin islâhı demek hâkimiyet-i avam esasını üzerine tanzim eylemek demektir. Sosyalistler için, belediye, şûra-yı devlet ve meclis-i mebusana ve meclis-i umumîyye âzâ olarak adam göndermek ve sosyalist olmayan âzâların vezaifinden sosyalist olanların vezaifi pek başkadır. Bunun için amele sınıfı murahhas-ı şahsî olmak üzere sosyalist mebus çıkarmak ve hukuk-u mevcudilerini hâkimiyet-i avam esasına müsteniden müdafaaya çalışmak azm-ı kat'isinde olmak mecburiyetindedir. Bu murahhas, müntehib-i avam ile kavanin-i içtimaiyye arasında bir vasıta-i irtibat demektir. Sosyalist fırkalarıdır ki, kuva-i maddiyye ve ekseriyeti teşkil etmelidir. Amele teşkilât-ı iktisadiyesi tesri' edilmelidir. Tâ ki her intihapta kendi namzetlerini ameleler üzerine sürebilsinler. Bu teşkilât-ı umumiyedir ki derece-i saniye intihabat kanuniyeti hakk-ı ârâ-yı umumîyye ve siyasiyeti üzerine tebdil edecektir. Bu ise müsavata doğru bir hatve-i terakki-i siyasi olacaktır.

İntihab zamanlarında bir sosyalist namzetliğini vaz' ederse, amele teşkilât-ı esasîyesi, o sosyalistin muvaffakiyyet-i intihabı için çalışır. Hemefkârı olan vatandaşlarının bir murahhası olarak hizmet eder. Bu amele fırkasıdır ki, o namzetin intihabı için lâzımgelen mes'uliyet-i mânevîyeyi kendi üzerine alır. Bu sosyalist mebuslardır ki parlâmento-da amele, avam ve umum-u nâsın ihtiyacı-ı zaruriye-yi maddîyye ve mânevîyelerinin tehvin ve teshil zımında kavanin-i müteaddide lâyhaları teklif ile kabulüne dair sosyalizm siyaset-i hâkikiyesi dahilinde icra-i amel ederler. Bu maddelerdir ki amele teşkilât-ı siyasiyesine kuvvet ve iktidar vererek o sınıfın saadet-i hayatiyesini temin eder.

Amelenin beynelmilel itilâf ve harekât-ı müştereke-i umumiyeleri

İştirakiyyun mesleğine dahil olabilmek için kime müracaata mecburuz. Kimin, kimlerin nazar-ı dikkatini celbetmeliyiz. Bu sorunun en basit cevabı işçi, yövmiyeci takımının nazar-ı dikkatini celbetmeye mecburuz değil mi? O halde yövmiyeci ameleler hangi sınıftan olursa olsun, ne iş ve san'atla meşgul bulunursa bulunsun, mutlaka sosyalist

olmaları lâzımdır. Amelenin, renkleri, nesilleri, ırkları dinleri, mezhepleri, milletleri, lisanları ne olursa olsun bizce müsavîdir. Yâni hep birdir. Cümlesi cemiyet-i beşerîyyeye mensup birer adamdır. Sosyalizm, nokta-i nazarından cümlesi mâdur ve sermayedarânın istibdad-ı hükümrânisi altında ezilmiş ve her şeyden mahrum, kendilerini izrar eden adamlarla, muharip bahtsız insanlar demektir. Ancak bütün dünyadaki memâlikte bulunan amelenin birleşmeleri elzemdir. Sosyalizm mesleği, beynelmilel bir meslek olduğundan, bütün işçilerin harekât-ı muhtelif-e-yi müştereklerinde itilâfı tavsiye eder. Bir sendikaya dehalet etmiş amele sendikaya merbut amele kuvvet-i umumîyesinden daha muktazidir. Bir şehrin umum amelesi koca bir milletin amelesi mecmuundan daha az kuvvetlidir. Aynı veçhile de bütün milletlerin amelesi ittihat ve ittifakıyla beynelmilel sermayedarân sınıfına karşı yine beynelmilel mukabele ve müdafaa edebilmiş bir tedbir-i âcildir.

Çünkü bu sermayedarân sınıfı, istediği zaman millî olur, istediği zaman millî olmaktan çıkarak beynelmilel olmayı kendi menfaatleri dahilinde bulur.

Muhalifin diyorlar ki, sosyalistler, bu itilâf-ı beynelmilel ile amelenin dimağından fikr-i vatanı kaldırmak istiyorlar. Bu ise bâtıldır. Ve garazkâr bir fikirdir. Vakıa sosyalist birkaç fırkaya ayrılmıştır. Maamafihi cümlesi vatanperver ve hem beynelmilel hayat-ı insaniye ile mütasıftırlar. Fikr-i vatan ne demektir, fikr-i muharebe ve muhacime mi demektir? Yoksa adamın doğduğu ve büyüdüğü yere evlât muhabbeti mi demektir.

Sosyalistler, evet fikr-i taassub ve hissiyat-ı vatanperverâne-i cahilâne ile muharebe isteyenlerin aleyhindedir. Çünkü sosyalistler bilirler ki hal-i hazırda muharebeler ancak zenginlerin menfaati ve tezyid-i varidatı için kurulmuş bir tuzaktır. Ona izzet-i nefsi milliyi katarak ahâliyi harbe sevk etmek yine o zenginlerin menafii dahilindedir. Bunun içindir ki sosyalistler fikr-i askerî ve kavanin-i askerîye aleyhindedirler. Çünkü bilirler ve hem pek iyi bilirler ki hal-i hazırdaki kuvve-i askerîye, ordular bütün hükûmat-ı müttehede tarafından intizam-ı dahilî-i memleketin verâsı altında amele sınıfı, tatil-i eşgâl eden amele sınıfı aleyhinde kullanılıyor.

Henüz hukuk-u medenîyye ve iktisadîyyesini müdafaa için cenin halinde teşekkül etmeye yeltenen amele müessesat-ı umumîyesi aleyhinde istihdam olunur zenginlerin, ustaların, sermayedarânın imtiya-

zat-ı muvaffakiyelerini himaye ediyor. Bunu amele artık öğrenmeye, hissetmeye, başladığından dolayı sosyalist olmaya gayret ediyor ve edecektir. Bu gayretiyle hem muhit-i iktisadî-i medenîsini, hem de terbiye-i fikriyesini ikmâl ederek mevcudiyetini mütehasis oluyor. Ve her türlü hukuk-u musavata mâlik bir ferd olarak yaşamak bundan da amelelerin beynelmilel itilâf ve harekât-ı müştereke-yi umumîyelerini ki şimdiye kadar anlayamamış mücadele-i sunufu anlamış oluyor.

Velhasıl diyebiliriz sosyalistlerin eshab-ı sermaye ile işçi ve amele sınıfları aralarında âdilâne tadilât ve islahat icra ederek maduriyet-i mevcudelerine bir kanun-u adâlet dairesinde nizamlar ve icraat-ı âdilâne ile ihkak-ı hukuklarına vâsıta olmaları insaniyet icabatındandır. A'mâl-i müştereke, ef'al-i umumîye, harekât ve teşebbüsât-ı şahsiyye ve ferdiyyeden muhit-i amele ve erbab-ı mesainin saadetlerini hazırlamak mümkün olacak, bundan da amele için devr-i hürriyet ve saadet südur edecektir.

HİTAM